

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, VIII, 185; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, IV, 5; V, 380-407; İbnü'l-Kiftî, *İhbârü'l-'ulemâ'* (Lippert), s. 82, 83, 88, 283; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, Kahire 1325, III, 355; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), V, 288; İbn Nübâte el-Misrî, *Serhu'l-'uyûn* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1964, s. 47; İbn Hacer, *Lîsânü'l-Mizân*, VI, 169-370; Süyûtî, *Buġyetü'l-vu'ât*, Kahire 1326, s. 348-349; Ahmed b. Zer-küb eş-Şirâzî, *Şirâznâme*, Tahran 1350/1931, s. 108; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 188; M. Kürd Ali, *Ümerâ'ü'l-beyân*, Kahire 1355/1937, II, 488-545; Mez, *el-Hadâretü'l-İslâmiyye*, I, 393; Brockelmann, *GA*, I, 283; *Suppl.*, I, 380, 435; Abdürrezzâk Muhyiddin, *Ebû Hayyân et-Tevhîdî*, Kahire 1949; İhsan Abbas, *Ebû Hayyân et-Tevhîdî*, Beyrut 1956; a.mlf., "Ebû Hayyân et-Tevhîdî ve 'ilmü'l-kelem", *Eb-ĥâs*, XIX/2, Beyrut 1966, s. 189-207; İbrâhîm el-Kilânî, *Ebû Hayyân et-Tevhîdî*, Beyrut 1957; Ahmed M. el-Hüfî, *Ebû Hayyân et-Tevhîdî*, Kahire 1964, I-II; Zekeriyâ İbrâhîm, *Ebû Hayyân et-Tevhîdî*, Kahire 1965; a.mlf., "Ebû Hayyân et-Tevhîdî el-edibü'l-feylesûf", *Mecelletü'l-Mecelle*, sy. 80, Kahire 1963; a.mlf., "Ebû Hayyân et-Tevhîdî 'âlimü'n-nefs", *Mecelletü'r-Risâle*, sy. 1045, Kahire 1964; Mahmûd İbrâhîm, *Ebû Hayyân et-Tevhîdî fî kağâya'l-insân ve'l-luġa ve'l-'ulûm*, Beyrut 1974; Abdülemîr el-Asem, *Ebû Hayyân et-Tevhîdî fî Kitâbi'l-Muġâbesât*, Beyrut 1979; Afif el-Behisnî, *Felsefetü'l-fen'inde't-Tevhîdî*, Dimaşk 1987; Mâcid Fahrî, *İslâm Felsefesi Tarihi* (trc. Kasım Turhan), İstanbul 1987, s. 147-149; Kemâleddin Hasan el-Malatâvî, *Allâh ve'l-insân fî felsefeti Ebî Hayyân et-Tevhîdî*, Kahire 1988; Hayrî Şelebî, *Ebû Hayyân et-Tevhîdî rebt'ü's-seġâfeti'l-'Arabiyye*, Kahire 1990; M. Ali es-Sabbâh, *Ebû Hayyân et-Tevhîdî feylesüf'l-üdeba' ve edbü'l-felâsife*, Beyrut 1990; İsmail Hakkı İzmirli, "Ebû Hayyân Ali b. Muhammed et-Tevhîdî", *DİFM*, II/7 (1928), s. 107-136; Marc Bergé, "Une Anthologie sur l'amitié d'Abû Hayyân at-Tawhîdî", *BEO*, XVI (1958-60), s. 1-59; a.mlf., "Epître sur les sciences (Risâla fil-'ulûm) d'Ebû Hayyân at-Tawhîdî", a.e., XVIII (1963-64), s. 241-254; a.mlf., "al-Tawhîdî et al-Gâhîz", *Arabic*, XII/2, Leiden 1965, s. 188-195; a.mlf., "Genèse et fortune du Kitâb al-İmtâ' wal-muânasa d'Abû Hayyân al-Tawhîdî", *BEO*, XXV (1972), s. 97-104; a.mlf., "Les Ecrits d'Abû Hayyân al-Tawhîdî", a.e., XXIX (1977), s. 53-63; a.mlf., "Histoire des études Tawhidiennes du N^e/Xe s. au milieu XIIIe/XIXe s.", *Annales Islamologiques*, XIII, Caire 1977, s. 43-72, 73-100; a.mlf., "Essai de bibliographie Tawhîdenne de 1883 à 1965", *Livre du Centenaire 1880-1980*, Caire 1980, s. 369-382; a.mlf., "Temprament et Caractère d'Abû Hayyân al-Tawhîdî", *Les Caniers de Tunisie*, XXXII/127-128, Tunis 1984, s. 53-86; Franz Rosenthal, "Abû Haiyân al-Tawhîdî on Penmanship", *AI*, XIII-XIV (1968), s. 1-30; Yûsuf M. Ali, "Ebû Hayyân et-Tevhîdî hel intehâd", *Mecelletü'l-Âfâki'l-'Arabiyye*, V/4, Bağdad 1979; Hanîfî Özcan, "Ebû Hayyân et-Tevhîdî Bir Ateist midir?", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 6, İzmir 1989, s. 48-53; D. S. Margolouth, "Ebû Hayyân", *IA*, IV, 29-30; S. M. Stern, "Abû Hayyân al-Tawhîdî", *EI²* (İng.), I, 126-127; W. M. Watt, "Abû Hayyân Tawhîdî", *Elr.*, I, 317-318.

MAHMUT KAYA

EBÜ HAYYE en-NÜMEYRİ

(أبو حية النميري)

Ebû Hayye el-Heyssem b. er-Rebî' b. Zürâre en-Nümeyrî (II./VIII. yüzyıl)

Arap şairi.

Emevîler'in son yılları ile Abbâsîler'in ilk yıllarında yaşamış (muhadramü'd-devleteyn) bir şairdir. Benî Nümeyr (Nümeyr b. Âmir b. Sa'saa) soyundan geldiği için Nümeyrî nisbesini almıştır. Bedevî olmakla birlikte hayatının çoğunu Basra'da geçirdi. Amcasının kızı olan çok sevdiği eşinin ölümü üzerine yazdığı mersiyeleler şiirlerinin önemli bir kısmını oluşturur. Emevîler döneminde Halife Hişâm b. Abdülmelik'e (724-743), Abbâsîler döneminde Halife Mansûr'a (754-775) kasideler söyleyerek ihsanlarına nâil oldu. Mansûr'un ölümü üzerine mersiyeleler yazdı. Aynı zamanda şair Ferezdâk'ın (ö. 110/728) şiirlerinin de râvisi olan Ebû Hayye'nin ölüm tarihi hakkındaki rivayetler 158-210 (775-825) yılları arasında değişmektedir.

Ebû Hayye'nin oldukça zeki fakat çok korkak, cimri, yalancı ve saralı bir kişi olduğu söylenir. Kendisinden özellikle avcılığa dair çok mübalağalı ve hayal mahsulü fıkralar nakledilir. "Lüâbü'l-meniyye" adını verdiği, bir tahta parçasından ibaret kılıcıyla gösterdiği kahramanlıklarını anlatan fıkraları ise ayrı bir özellik taşır. Ancak onun asıl şöhreti, fasih bir kaside ve recez şairi olmasından gelir. Ebü'l-Ferec'in *el-Eġânî*'sinde yer verdiği bir rivayete göre Ebû Hayye devrine göre orta seviyede bir şair sayılır. Fakat Ebû Amr b. Alâ onu, başta şair Râilîbil en-Nümeyrî (ö. 97/716 [?]) olmak üzere pek çok şairden üstün tutmakta, İbn Sellâm el-Cumahî ise **muħdesûn**'un öncüsü Beşşâr b. Bürd (ö. 167/783-84) ve emsalinin tabakasından saymaktadır.

İbnü'n-Nedîm, Ebû Hayye'nin şiirlerinin elli varak kadar olduğunu, Asmaî, Sükkerî ve diğer bazı âlimlerin onun şiirlerini toplayarak bir divan haline getirdiklerini kaydeder. Ancak bu divan günümüze kadar gelmemiştir. Şiirleri Yahyâ el-Cübürî tarafından muhtelif edebiyat kitapları ile şiir mecmualarından derlenerek divan şeklinde tertip edilmiş ve *Eş'âru Ebî Hayye* adıyla neşredilmiştir (Dimaşk 1975).

BİBLİYOGRAFYA :

Eş'âru Ebî Hayye (nşr. Yahyâ el-Cübürî), Dimaşk 1975, nâşirin mukaddimesi; Câhîz, *el-Beyân ve'l-tebyîn*, I, 385; II, 225; III, 324; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, II, 774-775; a.mlf., *'Uyûnü'l-aĥbâr*, I, 168; II, 27; İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü's-şu'arâ* (nşr. Abdüsettar Ahmed Ferrâc), Kahire 1976, s. 143-146; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eġânî*, Beyrut 1962-64, XVI, 236-239; Âmidî, *el-Mü'telif*, s. 103; Merzûbânî, *el-Müveşşâh*, Kahire 1343, s. 156-157, 227-228; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 178, 185; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1972, I, 198, 334; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 49-50; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, IV, 242-244; Abdülkâdir el-Baġdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, X, 217-220; Sezgin, *GA*, II, 464-465; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, II, 188-190; Ziriklî, *el-'A'lam* (Fethullah), VIII, 103-104; Ch. Pellat, "Abû Hayyâ al-Nu-mayrî", *EI² Suppl.* (İng.), s. 24.

MUSTAFA KILIÇLI

EBÜ HÂZİM el-ABDÜYİ

(أبو حازم العديوي)

Ebû Hâzim Ömer b. Ahmed b. İbrâhîm el-Abdüyî (ö. 417/1026)

Hadis hâfızı.

340 (951) yılından sonra doğdu. Tâbi'nin yedi meşhur fakihinden Ebüduhullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd'un torunlarından. Hüzelfî, Mes'ûdî ve Nîsâbü'rî nisbeleriyle, topal olduğu için de A'rec lakabıyla anılır. Babası Ebü'l-Hasan Ahmed b. İbrâhîm, Hâkim en-Nîsâbü'rî gibi hadis âlimlerinin kendisinden rivayette bulunduğu bir muhaddisti. Ebû Hâzim hadis tahsiline babasından ve Nîşâburlu âlimlerden başladı. İsmâil b. Nüceyd, Ebû Bekir Ahmed el-İsmâîlî, Hâkim el-Kebîr ve Gitrîfî gibi âlimlerden hadis rivayet etti. Hadis tahsil için Herat ve Bağdat'a gitti. İbn Ebü'l-Fevâris, Hatîb el-Baġdâdî ve Ebû Sâlih el-Müezzin gibi muhaddisler talebeleri arasında yer almıştır.

Devrinin muhaddislerinden pek çok hadis derleyen Ebû Hâzim el-Abdüyî bu sadadaki geniş bilgisiyyle tanınan bir hadis hâfızı oldu. Her birinden 1000 cüz* olmak üzere on hocasından toplam 10.000 cüz yazdığını söylerdi. Kendisi henüz küçük bir çocukken babasının yanında hadis meclislerine devam ettiği Ebü'l-Abbas es-Sıbgî (ö. 354/965) ile Hâmid er-Reffâ (ö. 356/967) onun en yaşlı hocalarıydı. Fakat Abdüyî kendilerini çok küçük yaşta dinlediği için onlardan hadis rivayet etmeyi uygun görmedi. Hatîb el-